

KODUKANDIST

VANIMAS kirjalikus allikas Põhja-Eesti külade kohta, 1241. aastast pärinevas «Taani hindamisraamatus», on märgitud Odrisi küla, hilisemates kirjanekutes ka Oderes (1420). Odders (1549), Oddrisz (1712), jmt. Nii kutsuti Kohtlat sajandite eest. Et meie põlised nimed alati midagi tähendasid, siis arvatakse Odris tulenevaks sõnast oder. Sellele viitab ka eestikeelne nimetus Odröküla (1782).

Praeguse Kohtla Vanaküla keskel teeristi lähedal asub puudest-põõsastest vaba madalam koht. Lõunast piiravad teda maantee, idast ja läänest kõrge-mad kaldad. Kunagi pulbitsesid siin allikad, millest moodustunud veerohkest tiigist sai alguse Tõri-ke jõgi. Itta jäid soodsamad põllumaad ja kihelkonna keskus, põhjast lõunasse suundus Järve—Mäetaguse tee. Lääne suu-nas algas nõmmemets, selle taga asus naaberkihelkond Aske-le, kuhu kulges tee üle Roodu küla.

Allikatiigi ja teeristi ümber paikneski Odris, mis oma 18 adramaaga oli toonases Aluta-guse kihelkonnas üks suurimaid Puru (25), Kaidma (22), Jõhvi (20) ja Saka (20) järel. Kuna küla suurus viitab enamasti tema auväärsemale vanusele, siis tuleb Kohtla algust otsida hoopis kaugematest aegadest kui XIII sajandist. Täpsema vastuse võib anda alles arheoloogi-line uurimistöö.

Esialgu jäi küla otseselt Taa-ni kuninga valdusse. Läänis-tamisest siiski kauaks ei pää-setud. Tasuks teenete eest ku-ninga sõjakäikudel Eestimaa-le anti Kohtla von Lodede suguvõ-sale, kes XV sajandi algul oman-das veel terve rea külasid Jõhvi kihelkonnas. Mõis loodi neist esimesena Kohtlasse (esmakord-selt mainitakse 1419. aastal) ja on vanim pidevalt tegutsenud mõis kogu kihelkonnas. Ta asus otse küla kõrval ja kandis nime Kochtel. Arvatavasti võib selle kokku viia rahvapärilusega mõisast Allikatiigi kaldal, kohal, kus asus hilisem Niguljaani talu.

1419. aasta oli Kohtlale tähtis veel teiseski mõttes. Siis jao-tati pärandus vendade Hans, Tile, Otto ja Fromhold von Lo-de vahel. Mõis ja pool külast koos küla juurde kuuluva lõi-guga Peipsi rannamadalikust läksid vendadest vanimale — Hansule. Teise poole ühes Ere-daga sai vend Tile.

1658. aastal müüsid vennad Röttgert ja Reinhold von Lode Ereda ja osa Kohtlast Heinrich von Müllerile. Ülejäänud oman-

das 1549. aastal Edise lossi oma-nik Otto von Tuve, kes selle juba 1553. aastal müüs edasi Johan von Brackelile. Viimase järglane Jürgen Anthoni von Brackel ostis 1678. aastal Ereda juurde kuulunud osa tagasi ning sellega oli küla taas ühendatud.

Küla keskaegse suuruse koh-ta leidub vaid üksikuid and-

vaba peret. Viimaste hulka kuu-lusid lisaks popsidele-vabadikele ka kõrtsmik ja küla valvur. Ees-ti küla keskmiseks suuruseks XIX sajandi algul oli 9,1 adra-talu, üle 30-talulisi külasid lei-dus vaid 1,6 protsenti (Viru-maal 2,5).

Iseloomulikult Põhja-Eestile moodustas Kohtla tiheda sumb-

KOHTLA KÜLA AJALOOST

meid. 1419. aastal oli Kohtla mõisal 22 adramaad (21 peret) ja 1583. aastal 21 adramaad. See annab talu keskmiseks suuru-seks tavapärase ühe adramaa. Eredale kuuluvas osas elas 1637. aastal 15 peret. Tõenäoliselt kasutati arvestamisel nn. Tallinna adramaad, mis vastas umbes 8 hektarile põllumaale. Lisaks kuulusid külale veel ühisvaldu-ses olevad karja- ja heinamaad.

Põhjasõjas sai Jürgen Anthoni von Brackel surma. Lesk-Louise Margaretha kolis pärast uuesti abiellumist Tartusse ning müüs küla Carl Gustav von Stahlile, mis viimase käest läks 1745. aas-tal Freytag von Loringhawenile.

Põhjasõda, sellega kaasnenud katkupeidemia, samuti eelne-nud 1695.—1697. aasta suur näljahäda mõjusid külale laas-tavalt. 1712. aastaks vähenes pe-rede arv kümneni. Järgnes kiire kasv. 1744. aastal loetleb va-kuraamat 28 adratalu ja 4 mak-suvaba peret. Kaasa aitas sisse-ränne teistest piirkondadest, millele viitavad nimed nagu Tarto ja Wenne.

1750. aastal sai uueks omani-kuks Eestimaa rüütelkonna pea-meis Otto Magnus von Stackel-berg. Tema vanim poeg, õukon-na kammerherra Otto Magnus, kellele 1775. aastal omistati krahvitiitel, rajas külasse koo-li. Täpset asutamisaega pole teada, kuid kaudsed andmed lubavad oletada, et see on märk-sa varasem kui seni teadaolev esmamainimine Jõhvi pastori, kooli asutamises ilmselt samuti olulist osa etendanud Peter Kochi 1788. aasta aruandes kon-sistooriumile.

Stackelbergid asusid senisest uhkemate mõisahoonete välja-ehitamisele Kohtla jõe ääres. Mõisa kasvanud tähtsus väljen-dub eriti ilmekalt selle nime üle-kandumises külale XVIII sajandi lõpul ning sajandivahetusel kaob Odari nimekuju lõplikult kasutusest.

Küla suuruseks märgitakse sel ajal 37 adratalu ja 52 maksu-

küla. Talud asusid teeristi üm-ber. Tähtsaimaks hooneks oli kõrts Allikatiigi ääres mõisa vana asukoha vastas. Ohtuti ole-vat seal viibinud alati palju külalisi, veetud vägikaigast ja maadeldud.

Sellesse perioodi langes pere-konnanime andmine talupoegadele. 1835. aasta perekonna-nimede nimistus leiame suure-ma osa hiljemgi tooni andnud su-guvõsade: Vihmanid, Maed, Nurgad, Ontonid, Petrovitsid, Tuded, Vaatsepääd jt., mis näi-tab külaelule iseloomulikku jär-jepidevust. Märgatav on Stackel-bergide asjalikkus nimede and-misel. Puuduvad raskepärased võõrnimed, samuti halvustavad, välja arvatud vahest Neer ja Vasknael. Enam-vähem samal kujul säilitati küla ajaloo olu-list osa etendanud suguvõsade nimed nagu Odderti — Odari, Rodu — Roden, Kebba — Käbin, Rio Maddi — Rimar.

1850. aastal tabas Kohtlat suur õnnetus. Keset suve, kui kõik tööjõulised inimesed olid kauge-mal heinamaal, süütas pikne ränne mitmest kohast korraga põ-lema. Tulest pääsesid vaid mõ-ned kõrvalhooned. Loomad olid õnneks sel ajal karjamaal.

Uue hävingu vältimiseks, ühtlasi kogu Eestimaal leviva talude kruntimise kampaania

tõttu, laskis krahv Stackelberg mõisa ääremaad 1873.—1874. aas-tal kruntideks mõõta ja jagas need loosi teel välja. Uued ta-lud moodustasid poolringi üm-ber vana külatuumiku. Ka va-badikud koondati parajasti le-viva tava järgi ühtekokku. Rah-vas hakkas uusi asundusi kut-suma Servaääre ja Vitsiku kü-laks, kuigi need administra-tiivselt jäid endiselt Kohtla alla, mille kogusuuruseks, 1874. aastal oli 44 täis- ja 46 maksu-vaba talu.

Vahetult enne seda toimus olu-line muutus küla elus: valmis Revali — Peterburi raudtee. Üks jaamu, nimega Kohtla, asus Va-nakülalt (nii hakati endist küla-kohhta nüüd hüüdma) vaid kilo-meetri kaugusel. Ühtäkki lü-

aastal esimesel Eesti asunduste laulupeol Narvas. Näitemänge organiseeris sel ajal ja mängis ise kaasa jaamaülem Juhan Nolk.

I maailmasõja ajal juhtis lau-lu- ja pasunakoore ning mängis näidendeis algul koolmeister Eduard Nurk, tema mobilisee-rimise järel vallakirjutaja Anton Lindeberg. Sõjajärgsetes sega-dustes kultuurielu mõnevõrra soikus. Laulukoor ei tegutsenud. Pasunakoori ja näitemänge juh-tis koolmeister Abel Koppel, kes aga 1923. aastal raskesti haiges-tus. Uus õpetaja Konstantin Er-nits asutas 1925. aastal lau-lukoori nimega «Kevad». Lau-luharjutused toimusid kooli-majas. Pasunakoor ja näitegrupp käisid koos priitsimajas. Seltsi-elu hakkas aegamööda uut hoo-gu saama. Leidus entusiaste, kellel ühtegi vaba õhtut nädalas ei jäänud. Laulukoor õpetaja Kristof Kraaviku ja pasunakoor Aleksander Nurga juhtimisel võtsid osa IX üldlaulupeost Tal-linnas. Kohalikud peod ühes esi-nemistega toimusid priitsimajas pea iga nädalavahetusel.

Kohtla kultuurielu kõrgaeg saabus 1930. aastal, 1931. aas-tal asutati Kohtla Maanaiste Selts, mille põhieesmärgiks oli laiendada naiste silmaringi. Korraldati mitmesuguseid prak-tilisi oskusi andvaid kursusi. Seltsi pidudel olid kavas lau-lud, rahvatantsud, iluvõimle-mised, ilulugemised jms.

1933. aastal asutasid ärksumad noored eesotsas õpetaja Alek-sander Asiga ÜÜÜÜ (Ülemaali-se Eesti Noorsoo Ühenduse) Kohtla osakonna. Oma tiiva ala-võeti segakoore, millega osaleti XI üldlaulupeol. Organiseeriti spordi-, male- ja näitering, kor-raldati arvukalt pidusid. Asu-tati kohalikud skautide ja gaidi-de rühmad ning Maanoorte ring. Kohalikel noortel neil aastatel tegevust jätkus.

1940. aastal suleti kõik rahvus-likud organisatsioonid.

Inimeste käes leidub veel ma-terjale, kust saab teavet toonaste olude kohta. 17. septembril käes-oleval aastal toimuva Kohtla kü-la päeva organiseerijad ootavad kõiki, kel andmeid või mater-jale Kohtla ajaloo kohta.

Vallo REIMAA,
8. 8-klassilise kooli
õppealajuhataja

Kohtla lahtine kaevandus.